

OB ŠTIRIDESETLETNICI RAZPADA BIVŠE AVSTRIJSKE VOJSKE

Pred štiridesetimi leti so se odigrali za naš narod usodni dogodki. Razpadla je bivša avstro-ogrška monarhija skupaj s svojo vojsko in raztrgale so se vezi, ki so več kot 600 let povezovala naš narod s Habsburžani. Ta razpad nam je končno prinesel tako težko pričakovano nacionalno svobodo. Obenem pa je zaradi razpada te vojske in diktata zmagovite Italije velik del našega in hrvaškega naroda prišel v novo, še huje suženjstvo, česar takrat ni bilo mogoče preprečiti z lastnimi močmi. Naša starejša generacija je aktivno sodelovala v teh dogodkih in neposredno preživljala ne samo srečo, temveč tudi razočaranje tistih dni. Političnemu in vojaškemu razpadu monarhije se je pridružila še generalna italijanska ofenziva, ki je imela za posledico diktat v Villa Giusti in vojaško okupacijo tistih naših krajev, ki so bili Italijanom obljubljeni v londonskem paktu.

Po neuspešni ofenzivi na italijanski fronti v juniju 1918 se je avstro-ogrška vojska z velikimi izgubami umaknila na svoje izhodne položaje in prešla v obrambo na vseh sektorjih fronte. Avstro-ogrsko državno in vojaško vodstvo je že takrat izgubilo vsak up na uspešen konec vojne, a ko je kmalu potem (v juliju in avgustu) tudi nemška vojska na zahodni fronti doživela poraze, je bilo vsem jasno, da so centralne sile izgubile vojno in da je njihov dokončni zlom samo še vprašanje nekaj dni. Ti vojaški neuspehi pa so še bolj opogumili zasuznjene narode avstro-ogrške monarhije, predvsem Madžare, Čeha in Jugoslovane. Ti so se zaradi tega začeli vse bolj odkrito boriti za svojo osvoboditev izpod dolgotrajnega habsburškega suženjstva. Ob koncu septembra je prišlo do zloma Bolgarije in Turčije, kar je še poslabšalo že tako težek položaj centralnih sil. Zaradi tega je bilo italijanski vladi in vrhovni komandi jasno, da mora z vojaško zmago odkupiti teritorialne odstopke, zagotovljene z londonskim paktom, ker so njegove določbe imele v sebi toliko krivičnega, da tudi v vseh odločujočih krogih antante niso našle posebnih simpatij. Nevarno je bilo celo, da jih predsednik Wilson ne bi v celoti sprejel. Poleg tega pa je tudi Jugoslovanski odbor razvil živo aktivnost in zahteval, da se italijanski nenasitni apetit po naših krajih čim bolj omeji.

Ne glede na vse to je pa italijanska vrhovna komanda želela, da čim bolj odloži to svojo končno ofenzivo. Šele ko je konec septembra kapitulirala Bolgarija in videč, da se centralne sile hitro bližajo popolnemu razsulu, se je odločila za ofenzivo. O tem je 3. oktobra predsednik Orlando obvestil tudi maršala Focha, glavnega komandanta vseh kopenskih sil antante.

Priprave za to veliko italijansko ofenzivo so trajale od 24. oktobra, začela pa se je točno eno leto po bitki pri Kobaridu. Italijani so razpolagali za to ofenzivo z 6t divizijami (od teh 3 angleške, 2 francoski, 1 čehoslovaška in 1 ameriški polk). Predvideno je bilo, da izvršita ofenzivo IV. in XIII. armada preko planinskega masiva Grappa s ciljem, da se odcepi avstrijska Tirolska od fronte v benečanski ravnini in nato udari v bok in zaledje avstrijske obrambe na Tirolskem. VIII. in X. armada pa bi šli z glavno smerjo od srednjega toka Piave in Montella z namenom, odcepiti avstrijsko So-

ško od VI. armade in jo vreči na planine. Ostale italijanske armade (VI., I. in VII.), ki so bile razporejene zahodno od reke Brente (v južnem in zahodnem Tirolu), in III. armada na doljnem toku Piave pa so imele v začetku samo nalogo, vezati nase čim močnejše sovražne sile. Italijanska vojska je bila bogato oskrbljena z vsemi borbenimi potrebščinami, a njeni efekti so bili izpopolnjeni do polnega bojnega stanja. V zraku je bila v absolutni premoči, a prehrana in oprema sta bili zaradi izdatne pomoči zaveznikov na zavidni višini.

Nasprotno pa je Avstro-Ogrska takrat že bila v fazi političnega razpadanja. Njeno vojsko na jugozahodni (italijanski) fronti je tvorilo 55 divizij, ki so bile zaradi dolgotrajne vojne in nezadostne prehrane zelo demoralizirane in izčrpane, razen tega pa slabo oblečene in nezadostno opremljene. Trpele so pomanjkanje v vsem in so komaj čakale konca vojne. Borbeni efekti so bili zelo slabi, ker ni bilo več na razpolago ljudi za dopolnitev. Zaledje je bilo polno vojaških beguncev (n. pr. zeleni kader v Slavoniji, ki so ga v oktobru cenili na več kot 10.000 sposobnih vojaških obveznikov). Hrvaški in slovenski polki, ki so v tej vojni pretrpeli ogromne izgube in so bili ob koncu vojne vsi na tej fronti, so tudi pospešili razpad avstrijske vojske.

Poleg tega so se v oktobru v Avstriji pa tudi v Nemčiji odigrali zelo usodni dogodki. Ko so centralne sile uvidele, da so dokončno poražene, so se obrnile 4. oktobra na predsednika Wilsona in ponudile mir. Še pred tem pa se je Avstrija odločila, da sklene separaten mir z antanto. Zaradi tega je bila 5. oktobra v Trentu formirana vojaška komisija, ki naj bi vodila z Italijo pogajanja o premirju. Ob istem času je 6. oktobra Poljski nacionalni komite iz Varšave sporočil na Dunaj, da je njegov cilj osnovanje samostojne poljske države z mejami, v območje katerih naj pridejo vsi narodni deli. V Parizu pa je bilo 14. oktobra formirano prvo čehoslovaško ministrstvo. Glede na takšno stanje so na kronskem svetu na Dunaju 15. oktobra sklenili, da se avstrijski del monarhije pretvori v zvezno državo, ali da se ne okrni integriteta dežel »krona sv. Štefana«. V tem smislu je izdan tudi manifest narodom in dneva zapoved vojski. No, Wilson je v svojem odgovoru na avstrijsko ponudbo priznal Čehom in Jugoslovanom pravico do popolne nacionalne neodvisnosti, a 22. oktobra je komandant tirolske armadne skupine nadvojvoda Josip, ki se je čutil Ogra, zahteval od vrhovne komande, da se Ogrska odcepi od Avstrije in da se sklene separaten mir z antanto. 23. oktobra je prišlo do upora dopolnilnih enot hrvaškega 79. polka na Reki, a istega dne pri armadni grupi »Belluno« niso hoteli deli 42. hrvaške domobranske divizije, ki je bila v armadni rezervi, kakor tudi Bosanci 55. divizije, iti na položaje Monte Asolone, češ da po ponudbi miru in cesarskem manifestu ni več vojne. Tako so Ogrji in Slovani tedaj že prelomili s preživelo monarhijo, ki je pravzaprav še pred začetkom te ofenzive bila v likvidaciji.

Čeprav se je 24. oktobra začela ofenziva italijanske vojske v tako ugodnih pogojih, je bil vendar napad njene IV. armade na avstro-ogrške položaje na planinskem masivu Grappa

med reko Brento in Piavo v štiridnevnih ogorčenih borbah popolnoma odbit. Obenem so izvršili lokalne napade tudi deli njihove VI. armade, ki je imela nalogo, vezati sile XI. avstrijske armade na visoki planoti pri Asiagu. Zaradi očitne vstaje ogrskih čet je bilo stanje v armadi v teh dneh zelo težko. Tako se je že 24. oktobra, prvega dne italijanske ofenzive, uprla tudi 38. hovedska divizija, zahtevala je takojšen povratek domov, kar ji je bilo tudi res dovoljeno. Nepokorščina se je prenesla 27. oktobra tudi na 5. in 18. divizijo (večinoma slovenske čete), pa celo na del »Edelweiss« divizije, sestavljene večinoma iz avstrijskih Nemcev, ki bi morali izpolniti vrzeli, nastale v bojnem razporedu zaradi odhoda ogrskih divizij. Tako je bilo 28. oktobra celo zaledje te armade v popolnem razsulu.

Glavni napad, nasilni prehod preko Piave, ki so ga izvršile XII., VIII. in X. italijanska armada, se je začel šele ponoči 26. na 27. oktober, ko je v XI. avstrijski armadi in armadni skupini »Belluno« več divizij odpovedalo pokorščino in se ni hotelo več boriti. Prvi je uspel prehod čez Piavo 23. francoski diviziji pri Pederobbi, a nato še VIII. italijanski armadi severno od Montella, kjer so narejena mostišča. Ti prehodi so se v glavnem posrečili zato, ker so ogrske in slovanske čete III. avstrijskega zboru nudile slab odpor in ker so deli 34. divizije, ki je bila določena za protinapad, položile orožje. XIV. angleški armadni zbor, ki je bil na levem krilu italijanske armade, je izvršil glavni prehod preko otoka Papadopoli ter razbil 7. avstrijsko divizijo, katere 68. polk ni hotel sodelovati v borbi. Ker so istega dne na njegovem desnem krilu čez Piavo prešli tudi deli XI. italijanskega armadnega zboru, sta končno oba ta armadna zboru sestavila solidno mostišče na levi obali Piave na področju Tezze—St. Polo di Piave.

Tega dne se je Avstro-Ogrska ponovno obrnila na predsednika Wilsona; sporočila mu je, da pristaja na pravico samoodločbe svojih narodov ter ga prosila, naj se premirje takoj sklene.

28. oktobra so XII., VIII. in X. italijanska armada nadaljevale napad ter prisilile VI. avstrijsko armado, da se je umaknila na drugi položaj: Monte Barberie—Monte Moncader—Pieve di Soligo, a desno krilo avstrijske soške armade na potok Monticano. Takrat se je na avstrijski strani vse bolj naglo širil notranji razpad in vse večje število divizij se ni več hotelo boriti. Glede na takšno stanje, ki je bilo več kot slabo, je avstrijska vrhovna komanda 28. oktobra popoldne zapovedala, naj komisija za premirje, ki je bila zbrana v Trentu, takoj krene v italijansko vrhovno komando s pooblastilom, da sprejme vse pogoje, razen tistih, ki bi žalili čast armade ali bi bili enaki brez-pogojni kapitulaciji. Tega dne so se tudi v notranjosti monarhije odigrali pomembni politični dogodki, ki so v resnici predstavljali njen končni razpad. Tako je narodni odbor v Pragi prevzel izvršno oblast s proklamacijo samostojne čehoslovaške države, a v Zagrebu je bila svečano proglašena odcepitev Hrvaške, Slavonije in Dalmacije od Avstro-Ogrske ter pravica, da se na njihovem etničnem ozemlju oblikuje neodvisna država SHS.

29. oktobra je IV. italijanska armada ponovila napad na avstrijske položaje na planinskem masivu Grappa. Zaledje tega avstrijskega sek-

torja je bilo v polnem razsulu in deli nekaterih divizij so že krenili proti domu, vendar tudi tega dne Italijani niso mogli zavzeti avstrijskih položajev. Medtem so pa pred fronto VIII. in X. italijanske armade avstrijske čete tega dne dajale samo še mestoma odpor. Odpovedovanje pokorščine se je neprenehoma prenašalo na čete, ki so se do tedaj še borile, a skoraj vse dopolnilne čete v zaledju avstrijske soške armade so bile v popolnem razsulu. Pod takimi okolnostmi je X. italijanska armada še istega dne zavzela Sacile, a VIII. italijanska armada Vittorio. Na ta način je še proti večeru istega dne nastala med VI. in soško armado vrzel, širša od 30 km, a čet ni bilo, s katerimi bi jo zaprli. Glede na takšno stanje se je komandant benečanske armadne skupine feldmaršal Borojević odločil za umik teh dveh armad za reko Livenzo. Tako je bila torej 29. oktobra v beneški ravnini zaključena ta faza italijanske ofenzive, ki jo imajo Italijani za svojo največjo in najsijajnejšo zmago in jo imenujejo »Vittorio Veneto«, po mestu, ki so ga tega dne zavzeli.

Še dopoldne je odposlanik avstrijske komisije ponudil Italijanom pri Roveretu premirje, a proti večeru je avstrijska vrhovna komanda radiotelegrafično sporočila italijanski vrhovni komandi, da bo redna evakuacija okupiranega dela beneške pokrajine mogoča samo, če se takoj sklene premirje. In res je bilo zapovedano, da se evakuacija te pokrajine takoj začne. Ko pa je prejela ponudbo za premirje, se je italijanska vrhovna komanda odločila, da bo izkoristila dotedanje uspehe svoje VIII. in X. armade in tako dosegla veliko zmago, ki je bila Italijanom tako zelo potrebna in po kateri so toliko hrepeneli. Zapovedala je tudi svoji III. armadi na dolnjem toku Piave, naj preide v napad. Ob istem času pa je skozi nastalo vrzel v smeri akcije svoje X. armade vrgla konjeniške divizije, da bi zasledovale sovražnikove kolone ter preprečile rušenje mostov na reki Livenzi in Tagliamentu. Medtem ko so se ostanki VI. in desno krilo soške armade umakali na levi breg Livenze, je 30. oktobra zjutraj, tedaj ko sploh ni bilo več odpora, začela prehajati tudi III. italijanska armada preko Piave. Kljub izredno ugodnim pogojem je 30. in 31. oktobra prodirala zelo počasi ter se je tako levemu krilu soške armade posrečilo umakniti se brez večjih izgub preko Livenze. Ker so pa italijanski konjeniški oddelki zvečer 30. oktobra prekoračili Livenzo v njenem gornjem toku in ker se avstrijske čete tudi tu niso hotele več boriti, je komanda armadne skupine feldmaršala Borojevića zapovedala, naj se VI. in soška armada umakneta za Tagliamentu. Zaradi razvoja političnih dogodkov pa je avstro-ogrsko vojska vsebolj razpadala. Tako je 31. oktobra 41. (ogrsko) divizija ultimativno zahtevala povratek na Ogrsko, a 2. gorski strelski polk in 36. divizija so samovoljno odmarširali v svojo domovino (Ljubljano in Zagreb). Toda kljub temu niso sprednji deli X. in VIII. italijanske armade v vseh smereh prišli do Livenze niti do večera 31. oktobra.

Po zavzetju Vittoria je VIII. italijanska armada dobila nalogo, da skupno z XIII. armado obide levo krilo ter odseka avstrijsko armadno skupino »Belluno« od njenih komunikacij, kar se pa ni posrečilo, ker so branilci planinskega masiva Grappa 30. in 31. oktobra zapustili svoje položaje in se umaknili deloma preko Fonzasa

in Fiera di Primiero, a deloma preko Feltra in Belluna. Tudi na fronti XI. avstrijske armade, kjer sta se že 24. oktobra uprli dve ogrski diviziji, ni bilo stanje čet nič boljše. Tudi tiste enote, ki so bile poslane za dopolnitev nastalih vrzeli na fronti, se niso hotele več boriti. Da bi preprečili prekinitve zveze z zaledjem ter da ne bi prišli v ujetništvo, se je v noči 30./31. oktobra začel umik tudi te armade. Italijanska VI. armada je prešla v napad na tem odseku šele 1. novembra. Zaradi slabega odpora je relativno hitro napredovala ter 2. novembra doseglja položaje, na katere se je umaknila VI. avstrijska armada. V teku teh dveh dni so mnogi deli divizij iz prvih linij odklonili nadaljnjo borbo ter samovoljno odstopali. Ko pa je 2. novembra tudi I. italijanska armada prešla v napad z obeh strani Adige ter ob zelo slabem odporu prodrla vzdolž njenega toka celo do Calliana, je bilo zapovedano ostanom XI. avstrijske armade, da se umaknejo za neposredno obrambo Trenta.

Tako so 1. in 2. novembra na celi dolžini fronte od Jadranskega morja do Gardskega jezera italijanske armade prodirale brez večjih težav, tako rekoč brez borbe, ker so se avstrijske čete povsod umikale. Takrat so celo avstrijsko zaledje preplavili deli dezorganizirane vojske, ki so ropali in požigali skladišča ter ovirali reden umik in preskrbo čet iz posameznih sektorjev fronte. Poleg vsega tega pa je 2. novembra zjutraj prišlo v oba štaba avstrijskih armadnih skupin povelje novega ogrskega vojnega ministra, da morajo vse ogrske čete takoj položiti orožje.

Del avstrijske komisije za sklenitev premirja je 29. oktobra zjutraj prešel italijanske položaje v dolini Adige in 30. zvečer prispel v italijansko vrhovno komando v Abanu pri Padovi. 1. novembra je general Badoglio, pomočnik načelnika štaba italijanske vrhovne komande, razglasil pogoje premirja, ki so poleg ostalega vsebovali tudi evakuacijo: Goriške pokrajine z Gorico, Istre s Trstom, jugozahodne Kranjske, severne Dalmacije in skoraj vseh naših otokov. Poleg tega je bilo v teh pogojih rečeno, da bodo sovražnosti prenehale takoj po sprejemu premirja. Naknadno pa je bila dodana dopolnilna klavzula, da sovražnosti prenehajo šele 24 ur po sprejetju pogojev premirja, kar je avstrijska vrhovna komanda v splošni zmedbi zvedela prepozno. Prepričana, da veljajo vse odredbe prvotnega teksta pogojev za premirje, je 3. novembra zjutraj, potem ko je obvestila tudi svojo komisijo v Abanu o sprejetju vseh italijanskih pogojev, zapovedala četam, naj sovražnosti takoj prenehajo. Ker pa je bil protokol o premirju podpisan v Abanu šele 3. novembra ob 15. uri, je bilo italijanskim četam zapovedano, naj še nadalje energično zasledujejo avstrijsko vojsko (ki je v resnici ni več bilo) in da morajo smatrati kot vojne ujetnike vse sovražne vojake, ki jih bodo dohiteli pri zasledovanju.

Tako se je italijanski vrhovni komandi posrečilo odložiti prekinitve sovražnosti do skraj-

nih meja. Njene čete so v teh 36 urah zajemale sovražnika brez odpora. Razumljivo, to ni bilo težko delo, a rodilo je uspeh, saj je bilo v teh urah ujetih čez 300.000 avstrijskih vojakov.

Na ta način so Italijani dosegli to, kar so tudi hoteli: ceneno zmago v svoji zaključni ofenzivi. Res se zdi zmaga nepoučenim velika tako po številu ujetnikov kot po prostranih pokrajinah bivšega avstro-ogrskega cesarstva, katere naj bi bile na podlagi pogodbe o premirju v Villa Giusti okupirane. Vendar, če upoštevamo stanje sovražnika, posebno pa politični zlom avstrijske države, ki ni nastopil zaradi izgubljene bitke pri Vittoriju Venetu, potem se ta italijanska zmaga prikaže v drugačni, mnogo skromnejši luči. Ko se je namreč ta italijanska ofenziva začela, avstro-ogrsko cesarstvo ni več obstajalo, posebno ne za Ogre in zasužnjene slovanske narode. Zato je bilo popolnoma naravno, da vojaki teh narodov niso več hoteli krvaveti po planinah in soteskah daljnjih krajev, s katerimi jih niso vezali več skupni interesi.

Odločitev italijanske vrhovne komande, da začne to ofenzivo, je bila v vojno-političnem pogledu popolnoma razumljiva. Če namreč tega ne bi bila storila, bi se ji verjetno na mirovni konferenci ne bilo posrečilo dobiti vse, kar je bilo obljubljeno, a tudi ne bi mogla na tej konferenci stopiti pred zaveznike v pozicijskega zmagovalca in enakovrednega partnerja. Italijani so želeli dobiti enkrat zmago velikega formata in z njo zboljšati svoj vojaški ugled, ki je bil v tej vojni zelo omanj zaradi katastrofalnega poraza pri Kobaridu.

Vittorio Veneto je do skrajnih meja razplamtel njihovo agresivno razpoloženje in osvajaalne težnje. Pripeljal jih je na savsko-jadransko ločnico med Triglavom in Snežnikom, v Zadar in na Reko in jim tako pripravil ugodne pogoje za nadaljnjo agresijo proti Balkanu, ki je res sledila 22 let kasneje. No, ta drugi napad je bil odbit, ker njihov nasprotnik ni več bilo preživelo avstro-ogrsko cesarstvo, kot je bilo to leta 1918.

Istočasno s prikazanim razpadom avstrijske vojske na italijanski fronti je bil izvršen umik njenih delov (okoli 20 divizij in nekoliko desetih posadnih in etapnih bataljonov) tudi z drugih front (zahodne in albanske) ter evakuacija vseh okupiranih področij (del Poljske, južna Ukrajina, Besarabija, Srbija in Črna gora). Umik iz okupirane Srbije je bil izvršen pod močnim pritiskom zmagovitih srbskih divizij, medtem ko sta bila umik z ostalih front in izpraznitev okupiranih področij izvršena večidel na iniciativo samih čet, katere so po političnem razpadu monarhije imele pred sabo samo en cilj: da se vrnejo čim prej na svoje domove ter se na ta način vsiljena jim vojna čim prej likvidira.

Jurij Mušič

OPOMBA

Pisec Jurij Mušič, polkovnik v pokoju, je sestavil članek na osnovi službenih avstrijskih virov »Österreich-Ungarns letzter Krieg, VII« in osebnih spominov.